

JUAN ANTONIO ABOITITZ (1751-1824)

GIZASEME

Uri ederra dozu Lekeitio. Etzara iñoiz egon bertan? An bizi diranak eta kanpotik ara joanak, ao batez autortzen dabe, itxas-aldeko errietarik ederrenetarikoa dala. Kantauri ertzean daukazu, mendi, ugar-te, ondartza ta bidez txairo apaindua. Etxeak zuri ta gorri, kaleak luze ta medar, iñoiz ez ixillik; alai kaia, ontzi koloretsuz argi ta ponpox; aize-tokiak zabal ta atsegin, Tala ta ingurumari dotoreak, kresal osasuntsuz biriki-auspoei deiez. Eliz aundi ikusgarria kanpotik, eta Euskalerriko ederrenetarikoa barrutik.

Izpazter au ezta agorra izan euskal literaturari begira. Eta auxe da gure arloa. Ortxe munduratuak doguz Azkue aita-semeak, biak euskal idazle jator; ortxe jaioa Eusebio Erkiaga, olerkari bikaiña. Ez noa, alan be, oneik goratuz aizatzer. Besterik da nik asmo dodana. Onein artean eta oneik baiño lenagokoa dogu beste lekeitiar olerkari bat, oraintsu arte euskal literaturan bibliografi asko sortu bakoa, erdi ezezaguna, baiña bere euskeragaitik ikerlariantzat interesgarri leitekena.

Idazle au, izan be, garrantzi aundikoa da Bizkai-ko euskal idazleen artean, idatzizko eusko-pizkundearen aurretikoa dogulako. Lekeitio'n jaió zan. J. A. Aboititz, 1751'ko jorraillaren 3'an, goizeko ordu bi t'erdietatik iruretara, eta egun berean ango txauburu Domingo Xabier Gamarra'k bateatu eban, Juan Antonio Agustin izena ezarriz. Juan Aboititz eta Ursola Azterrika gurasoen legezko se-

mea zan. Aitaren aldeko aitita-amamak, Juan Aboititz eta Domeka Zarankondegi; eta amaren aldekoak, Antonio Azterrika ta Katalina Uskola; Juan Aranburu ta Maria Axpe'k egin eben aita-bitxi ama-bitxi. Gurasoak, Lekeitio'ko Andra Mari elizan ezkondu ziran 1747'ko jorraillaren 4'an, testigu izanik Nikolas Zatika, Santiago Uskola eta beste batzuk. Ursola Azterrika Izpazter'koa zan alabaz.

1754'an artu eban Sendotza deritxon sakramentua, ireillaren 30'an. Il barriz, parroko liburuetan datorrenez, 1824'ko urrillaren 2'an egin zan, Eliza-koak artu ta Zamora idazkariaren aurrean testamentua osotu ondoren. 73 urtean ainbat lan egiñiko apaiz umore onekoa. Bateatzerakoan. Juan Antonio Agustin izena ipiñi eutsoen eta illen liburuan Juan Antonio Aboititz bakarrik agertzen da. Azkue'k diñoanez, ez ei dakigu umore oneko gizaseme oni zergaitik deitu eutsoen biziten asi zanean J. A. Agustin eta mundu onetatik urtekeran Juan Antonio bakarrik. Irri-gertaera ete?

OLERKARI

Lekeitio ez da leku ez-egokia bertsolari naiz poeta, izatez zerbait esnari, oler-mintza arrotzeko. Aboititz gure apaiz bertan urte askoz bizi izanak, orrela erakutsi euskun. Itxas-ondokoak geienez alai ta zaratatsuak izan oi dira: or ondarruar eta lekeitiarrak,

Bermeo'ri ezertxo kendu barik, arrantzu-lanak amaitutakoan, Andra Mari, San Antolin naiz Santa Eufemi-jaietan...

Itxas-ertzean jaio ta lumaz trebe diran euskal idazleak be, naiko ixurkoi izan oi dira euskaldunak berezko dauan doai orretan, au da, umore onean. Begira gorago aitatuteko Azkue aita-semeak, Erkiaga eta orain alda-maldeka derabilgun Aboitiz abadea. Orrez gaiñ, zer-edo-zer bada, leengo gizaldietakoak batez be, minkaitz baiño umore ta gogo oneko izaten zaleago dituzu. Bakarte illuna ez jaku eder.

Aboitiz, euskaldun jator lez, umore ederreko agertzen jeku itxi euskuzan olerki-lanetan. Munduko literatura guztiak daukiez olakoak, umore oneko idazleak, euren barrua goza-giroz dabenak. Edo-ta zerbait barregarri ipiñi nai izan danean, jokabide ortatik ibilli direnak. Antxiña ezagutu eben greziararak, eta Erroma'n Horazio, Marzial eta Juvenal latindarrak txibitaren astiña aderto erakutsi eben euren olerkietan; eta Boccacio'k Italia'n, eta Molière, Voltaire eta oraintsuago Anatole France'k Frantzia'n; Swift, Defoe, Dickens eta Bernard Shaw'ek Ingalaterra'n, eta Hita, Quevedo, Iriarte, Valle-Inclan eta beste batzuk Espaiña'n...

Gure literatura, zoritxarpean bizi izana bait dugu, Etxahun'ek baleiteke betaz egoanean bere arroldiakaz edertua izatea. Era ortakoak doguz arek biribildutako olerki ederrok, «Ofizialaneka», «Gaztalondoko neskatilak», «Bi ama alhaba», Maria Solt eta Kastero», «Barkoxeko eliza», «Mendiko herria» eta besteak. Eta zer da erderaz *satira* esaten jakon bertso-klase ori? Idazti bat, naiz itz lauz eta naiz bertsoz egiña, erriko oitutak eta ekanduak, jan eta edanak, jazkerak naiz modak, politikuak, diruzaleak, aginte-billa jo ara ta jo ona dabiltzanak, jorratu ta gaitzesten erabilli oi ditugun bertsoak; literatur-mota legez, munduko idazleen artean leen eta orain sarri atz-egin jaken ziri-lanak, gizonezko naiz andrazkoen auleri ta jausi-aldiak txibitatzeke geienbat erabillitakoak.

Irri ta barre bertso-gilleak aparteko giroa dabe eurekan. Gauzak eta giza egitadak ikusi ta jasoteko zorroztasuna, umore onaz naste, sortu oi dabe giro ori. Talde ontakoa genduan Aboitiz. Apaizak oi dabebez, sarri egiten eban bere ibiltaldia nasa zear, Arranegi, Narea kale zear, bazkal aurretzoan eta illun-nabarrean, beti begi-luze ta oarle, beti olerki-gaitxoren baten billa. Lekeitio'ko kale-bazterretan, ez dakigu noiztik, baiña ugari samar daukaguz, leen eta orain, ardangelak eta txiribogiñak. Orreitatik ibilli oi zan, jakiña, Aboitiz abadea, aregaz eta onegaz autualdi luzeak egiñez. Ba-ekian, beraz, zelako piztia zan, Peru Dubako, esate baterako, an-emen napar baltza edanaz, erdi-mozkor, txerbel, apaizari egunero ateraldi ez-leunak botaten eutsozana. Baita ezagun eban Txanton Pipirri be, iñoren bizkar bizi zana; baita

ezagutzen urliak apaizak, bere sasoikoak, etxean eukan «Matxango» tximinoa be; ezagun ebazan neskazarrak, arrainsaltzaille barritsu, miin-zorrotzak... Aboitiz olerkariak, oneik goztiok igurzi ta leusinduz, benetako poza artu oi eban.

Eta bertso errezez onako ziri-lanik naikoa ondu zituan, antza danez, naizta gaur eurotatik asko jakin ez nun diranik. Azkue zanak, bere Morfologia Vasca-n, oneik aitatzen dauskuz: «Peru Dubako», «Txanton Pipirri», «Matxango», «Mendi altu orretan», «Zeugana nator, Pedrotxu», «Ezaguna naiz neu, Velasquillo», «Trakamailgo Erregiña». Azkue berberak diñoanez, lengo gizaldiaren erdirantza prailleak komentuetatik bota ebeanean, Aita Jose Antonio Uriarte, frantziskotarra, euskal idazle ugaria, Lekeitio'n bizi izan zan urte batzuetan; arek osotu eban Aboitiz'en eta beste batzuen idatzietatik bertso bilduma bat, eta Azkue'k bere aldetik, lan ortatik aldatu zituan batzuk.

Ona zer-jan billa kalerik ebillan Txantxon giza-joari jarritako zazpi estrofadun olerkitxotik iru aapaldi:

*Txanton Pipirri emen dago,
limosna on ba'lego,
Kanta bear dot, baldin al ba'dot,
neure sabelean gosea,
erruki dedin-jentea.*

Egun baten apostua egin eben iru lagunuen artean, Izpazter'en jango ebela goizetik gabera amar erraldekoko txala. Txanton'ek, itxaropentsu, onela diño:

*Pozez nengoan zoraturik
jateko lauren bat osorik.
Neure kontuak beti alanguak;
joan da poza potzura,
amesak diran modura.*

Goseti onek guztiz zabala dau sabela, bardin gibela, este bakotxak artuko leuke ganbela bete okela. Ezta errotan arririk, bere agiñak langorik; baiña okela gitxi beratzat, eta besigua janez naikoatu bear. Besigu-jataldi ederrak, bai. Ona berak:

*Lekeitio'ko kalean
besigu-denpora danean,
ogei txitxarro ta geiago,
eta guztiak gauean,
sartu dodaz sabelean.*

Erdi-Arotik asi ta ba-zan gure artean, eta beste errialdeetan, norbait ilten zanean negar-illeta egiteko oitura. Elantxobeko erostariak, entzute zabala eben Arein uarka be biribildu zituan bertsoak. «Elantxobeko atso illetariak» deritxon lanean, guztiz umoretsu agertzen jaku. Bizkaiko Foruak, bere 35'garren ataleko 6'garren legean datorrenez, galazo egin olako ulu ta negarrak, «kaltegarri ta galgarri ziralako».

Egoki litzateke Aboitiz'en olerki guztiak batu ta txorta txiki batean argitaratzea.

AITA ONAINDIA